

УДК 821.161.2. 09'06

ББК 823 (3 Укр)

“ЧАРІВНИЙ САД” ПОЕТИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ЛІНГВО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИМІРІ

М. І. Голянич, І. Ф. Бабій

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57*

Рецензія на монографію Маленко О. О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну): Монографія / Олена Маленко. – Харків, 2010. – 488 с.

Актуальними в сучасному мовознавстві є питання, що розкривають як інваріантні (сутнісні) ознаки художнього тексту, їх ієрархію, смислотвірний потенціал, так і ті, що, здавалось би, мають периферійний текстовий “статус”, однак є дуже важливими у виявленні природи художнього цілого, оскільки лише в єдності, у “співзвуччі” всіх складників формується текст як дискурс.

Залежно від того, який підхід дослідник вибирає при аналізі художнього тексту, які критерії як домінантні виокремлює при його характеристиці, – залежно від цього і будуть розставлені смислові акценти у процесі його пізнання, що розкриватимуть художньо-образні “акти буття” (М. Мамардашвілі), опрідметнені в слові.

Аналогічним підходом до осмислення певного художнього явища є і той, коли в полі зору дослідника – не один текст, а їх сукупність, що маніфестує певну епоху, літературний напрям, школу; тексти, часто інтерпретовані в різних наукових парадигмах, неоднакових координатах лінгвостилістичного аналізу.

Вибрана автором траєкторія “проведення” читача крізь різні пізнавальні ситуації, певні моделі буття – своєрідні топологічні знаки – виявляє, з одного боку, авторське розуміння етапів розвитку поетичної мовотворчості в культурно-історичному, художньо-естетичному, аксіологічному вимірах, з іншого (уже крізь призму окреслених буттєвих зв’язків) – означає ті грані поетичного слова, які, актуалізуючи уже відомі дискурсивні практики, вагомі ідіостильові “формули”, відкривають нові (не помічені раніше) вектори образо- і смислотворення.

Саме такою працею, у якій узагальнено напрацювання, що “стали вагомим теретичним підґрунтям у вивченні українського художнього слова та окреслили перспективи для його подальшого студіювання в річищі актуальних наукових парадигм” (с. 83-84), і є праця Олени Маленко “Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну)”.

Рецензована монографія – це ґрунтовне дослідження, у якому систематизовано досвід багатьох учених, що аналізували художньо-

естетичну вартість слова, його тексто- й образотвірні можливості, внутрішню форму – ту концептуальну ознаку, закріплену в слові, яка допомагає глибше пізнати семантичну, асоціативно-образну і тропеїчну структуру мовної одиниці, внутрішню форму, яка окрему сему здатна трансформувати в мікрообраз – і вже крізь його призму дешифрувати текстовий сегмент (чи навіть текст у цілому, якщо внутрішньоформне слово є його домінантою).

Важливою рисою цієї монографії є і те, що в ній акцент зроблено на тих поетичних текстах, які найбільшою мірою відповідали окресленій художньо-естетичній програмі, на тих мовних засобах (передусім словах-образах), які є носіями символічного значення, виразниками базових етноконцептів.

Праця Олени Маленко – цілісне і водночас поліаспектне дослідження. Так, перший розділ (“**Теоретичні аспекти дослідження поетичної мовотворчості**”) присвячено розгляду поетичної мови в концепціях лінгвістичної поетики; у ньому розглянуто психологічні аспекти поетичної мовотворчості, наголошено на необхідності окреслення тієї естетичної парадигми, у форматі якої написано літературний твір. Розділ становить теоретичну базу монографії, у якому дослідниця акцентує на тому, що вивчення української поезії як особливої форми мовотворчості задекларовано ще у давніх українських поетиках XVII-XVIII століття, авторами яких були Ф. Прокопович, М. Довгалевський, Г. Кониський, Г. Сковорода та ін. Незважаючи на те, що монографія присвячена аналізу української поетичної мовотворчості, базове підґрунтя її, крім теоретичних універсалій давньоукраїнського віршування, містить ще й загальні принципи поетичної творчості (безвідносно до конкретного мовно-культурного простору), що є цілком логічним, адже, як переконливо зауважує авторка, “...мовний ландшафт європейського поетичного дискурсу тих часів характеризувався наявністю спільного вербального матеріалу для творення художньої картини світу, джерелом якого став увесь культурний фонд: від зразків античного мистецтва та Біблії до знакових текстів загальноєвропейського спадку” (с. 18).

Подальший розгляд феномена поетичної мови засвідчує поступовий розвиток досліджень у цій царині крізь призму таких основних вимірів: історизму (XIX ст., праці І. Рижського, І. Тимковського, І. Срезневського); психологізму (О. Потєбня); теоретичних студій “формальної школи” (початок XX століття, дослідження Б. Ейхенбаума, В. Шкловського, Р. Якобсона); структуралізму (праці М. Бахтіна, О. Білецького, Л. Булаховського, В. Жирмунського та ін.); далі – виокремлення досліджень поетичної мови в самостійну лінгвістичну галузь – теорію художньої мови (50-70 роки XX ст., заслуга насамперед В. Виноградова); пізніше – акцент на функціональному підході до вивчення художньої мови (В. Григор’єв, С. Єрмоленко та ін.) та на ученні про концептуальну і мовну картини світу людини (90-ті роки XX ст.).

Нарешті, “на початку XXI ст. поетична мова актуалізує своє наукове буття в усіх дослідницьких парадигмах – лінгвістичній, філософ-

сько-естетичній, психологічній, рецептивній, когнітивній, синергійній” (с.86).

Таким чином, цей вимір праці О. Маленко узагальнює здобутки вітчизняних і зарубіжних учених стосовно феномена поетичної мови, основних етапів його формування, зумовлених відповідною дослідницькою парадигмою.

Другий розділ монографії (**“Мовно-естетична модель буття в українській народнопоетичній практиці”**) присвячений лінгвістичному аспекту дослідження українського фольклорного досвіду, містить інтерпретацію фольклорного тексту як репрезентанта лінгвоментальних і буттєвих цінностей через такі значущі категорії, як “життєвість”, “упорядкованість”, “краса” тощо. Окремі об’єкти, які стали для українців еталонами краси, зумовили актуалізацію естетичності як основної категорії фольклорної мовотворчості і використання в аналізованому дослідженні поняття “естетизмів”, до яких закономірно належать назви квітів, небесних світил, прикрас, а також слова-демінітиви.

У контексті всієї (добротної) праці авторки цей сегмент є вагомим не тільки тому, що в ньому виділено семантико-конотативні, естетичні, аксіологічні параметри фольклорних текстів, а й тому, що, акцентуючи на їх архетипічній природі, дослідниця підкреслює: реконструкція архаїчної концептуальної картини світу, виділення в ній домінантних ознак, що отримали мовне (часто розгалужене, багаторівневе) вираження, допомагає краще зрозуміти художню мовотворчість митців, які увібрали народнопоетичний досвід, реалізуючи лінгвокреативний потенціал мовної одиниці.

У третьому розділі (**“Лінгвопоетика буття в естетичному вимірі українського романтизму й реалізму”**) рецензованої роботи показано становлення національної художньо-естетичної концепції українського романтизму (I половина XIX ст.), а також розкрито характер лінгвопоетичної інтерпретації буттєвих домінант в естетиці українського реалізму (II половина XIX століття).

Аналіз загальних художніх настанов відповідної доби й естетичних “програм” митців, що їх маніфестували, дозволив дослідниці виділити такий буттєвий пріоритет поетичного дискурсу (в окреслених хронологічних рамках романтизму), як національна ідея (етноконцепти “Україна”, “козаччина”, “рідна мова”, “воля” тощо), реалізація якої *“...пов’язана із усвідомленням етнічною спільнотою свого історичного минулого, його національної героїки, окреслення території, що ідентифікується як місце проживання корінного етносу, а також наявність національної мови, яка є втіленням духовної енергії народу”* (с. 273).

Серед названих етноконцептів, кожен із яких, вербалізуючись, реалізується у різних образних моделях (наприклад, *рідна мова – рідне слово, язик руський, руське слово, родим голос* тощо), формування образу України охоплює два рівні: уявний край (омріяний) і реальна земля із власною історією. Такий дуалізм зумовлює й неоднорідне мовне офор-

млення етноконцепту “Україна” у творах поетів-романтиків, порівняймо:

Прощай, весела сторона! / Я б не покинув України: / Твоя пахучая весна, / Твої квітчасті долини, / Твої веселі небеса, / Твої луки, твої ліса, / Твої густі червоні лози, / Під темний вечір соловей – / Усе краса! (с. 195).

Зажурилась Україна, / Що недобра їй година: / Наступають орди ханські, / Палять села християнські. Або: / І вставали з домовини / Закуті в кайдани / Вірні сини України: / Козаки й гетьмани (с. 198).

Розкриття авторкою характеру українського поетичного мовобуття в концепції романтизму справді переконливо показує, що він “актуалізував індивідуальне самовираження митця, піднісши суб’єктивно-експресивну естетику на найвищий щабель реалізації особистості” (с. 177), сформував свої лінгвомоделі оприявлення дійсності, словник, що маніфестував базові етноконцепти, увиразнив макро- і мікрообрази, що отримали розвиток у подальших поетичних практиках.

Мовний поетико-естетичний дискурс, який традиційно “вміщують” у рамки реалізму, акцентує передусім на суспільних ідеалах, акумулюючи ідеї, які можна б означити такими лексемами, як “правда”, “добро”, “справедливість”.

І хоча цей етап еволюції художнього слова, що на належному рівні проаналізовано в роботі, опирався на, здавалось би, полярно протилежні романтизмові засади, вербалізуючись, відповідно, у таких цінностях буття, як “рівність”, “свобода”, “наука”, “освіта”, “прогрес” та ін., він є важливим тому, що, відкриваючи нові обрії духовного, поетико-естетичного освоєння дійсності, використовував “напрацювання” попередніх епох у плані “розвитку національної поетики – від традиційних народнописаних тропів до індивідуально-авторських словесних образів, що довело спроможність української мови повноцінно реалізувати естетичну функцію, а українській поезії – маніфестувати універсальні й національні цінності буття (індивідуального і суспільного)” (с. 278).

У четвертому розділі монографії (“**Художньо-мовна репрезентація буттєвих домінант в естетиці українського модернізму**”) окреслено еволюцію художнього мовомислення на теренах української словесності у вимірі модернізму та акцентовано на модернізації поетичної мовотворчості в умовах естетичної еволюції українського художнього слова.

Лінгвопоетичне дослідження особливостей вербалізації цінностей буття в українській модерній поезії дало підстави авторці стверджувати, що в рамках української поезії найбільш виразними були естетичні практики символізму (найпослідовніше його постулати втілились у літературній творчості “Молодої Музи” – поети П. Карманський, В. Пачовський, Б. Лепкий, О. Луцький та ін.), футуризму (творчість Михайля Семенка, Юліана Шпола, Олекси Слісаренка та ін.) і “неокласицизму” (М. Рильський, М. Зеров, М. Драй-Хмара, Юрій Клен, П. Филипович).

Підсумовуючи задекларовану проблематику, дослідниця приходить до висновку, що наслідком естетичних пошуків поетів-символістів стало *“збагачення українського художнього мовомислення свіжими образними моделями, розширення поетичного тезаурусу за рахунок активізації лексико-семантичного й граматичного потенціалу мови, окреслення перспектив модернізації національної художньої свідомості”* (с. 374).

Зміни соціально-політичного устрою суспільства, а також переорієнтування естетичних цінностей викликали до життя нові художні форми, зокрема футуризм, найбільшою вартістю в онтологічному вимірі для яких були *“рух”* і *“слово”*, насамперед *“нове поетичне слово, яке до цього часу “ніхто не чув”* (с. 375).

На протигагу засадничим вимірам футуристів, українські *“неокласики”* проголошували пріоритетність і вічність класичних форм у мистецтві слова, домінантна ознака яких – *“красиве, досконале, гармонійне в його формально-змістових площинах слово як репрезентант високого, аристократичного духу й класичного мистецтва”* (с. 377). Саме тому поетична мовотворчість II половини ХХ – початку ХХІ століття характеризується ускладненою образною інтерпретацією світу, появою індивідуально-авторських образних моделей, семантичного ускладнення словесного образу.

У п'ятому розділі цього дослідження (**“Слово і трансформація ціннісних ординат в українській поезії постмодерну”**) проаналізовано естетичний феномен постмодернізму, що *“дало змогу окреслити загальні тенденції й особливості художньої реалізації буттєвих цінностей у поетичному ПМ-дискурсі, виявивши його національну специфіку та художню неоднорідність”* (с. 459).

У своїй роботі (спираючись на теоретичні напрацювання учених, присвячені постмодернізму, і на власні спостереження при аналізі художнього тексту, які можна кваліфікувати як постмодерні) авторка виділяє такі основні риси означеної художньо-образної моделі: інтертекстуальність як діалог культурних кодів, інтерпретація мови як речі-в-собі, відсутність будь-яких аксіологічно-естетичних заборон у використанні вербальних моделей, вивільнення слова з меж стилістичного регламенту, пошук альтернативних асоціативно-образних моделей і художньо-рецептивних тропеїчних форм, активне залучення до процесу поетизації лексики різностильового потенціалу, множинність смислових рецепцій тексту; як підсумок – творення гетерогенної мовної картини світу.

Таким чином, виділяючи вузлові віхи (художньо-естетичні програми) розвитку українського поетичного слова, О. Маленко показує цілісність і вмотивованість цього процесу, який у формах і засобах вираження оприявлює дух відповідної епохи – думки й почуття багатьох митців, що формували *“чарівний сад”* словесного мистецтва, виступаючи у ньому дбайливими *“працьовитими садівниками”*.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 09.09.2010р.
Рекомендовано до друку докт. філол. наук, проф. Полюгою Л.М.*

**“MAGIC GARDEN” OF POETIC ART
IN THE AESTHETICALLY LINGVO-BEAUTIFUL MEASURING**

M. I. Golyanych, I. F. Babiy

*PreCarpathian National University by V. Stefanyk, 57 Shevchenko Street,
Ivano-Frankivs'k, 76000, Ukraine*

A review on the monograph of Malenco O. is O. Lingvo-estetichna interpretation of bouttya in Ukrainian poetic movotvorchosti (from folk-lore to postmodernou): Monograph / Helen Malenco. - Kharkov, 2010. - 488 p.